

Divadelní kritika tištěná
a konverzační?

Barbora Etlíková

Autorku inspiroval originální postřeh Matthewa Reasona o tom, že reflexe divadelního představení v dialogu má sklon zmiňovat jiné skutečnosti než psaná kritika. Jeho teorii ovlivňuje tradiční postmoderní pojetí rozdílu mezi odlišnými strategiemi, které využívá psaný a mluvený projev. Ten psaný má sklon vytvářet tematicky vyhraněné diskurzy a onomu mluvenému je naopak vlastní otevřenost k rozumem těžko postižitelným protichůdnostem. Autorka se ovšem nesnaží prověřit Reasonův článek z filozofického hlediska. Spíše se pokouší jeho úvahy rozvést ve vztahu k současnému českému psaní o divadle.

Reasonovy myšlenky ji inspirovaly ke třem poznámkám. Ta první, z jejího pohledu zdaleka ne tak podstatná jako další dvě, se týká sociálního postoje současných divadelních kritiků a naráží na rozdílný společenský kontext českého a britského prostředí. Druhý bod si všímá skutečnosti, že se u písíčího kritika předpokládá, že jeho názor nabyl konečnou podobu už před započítím psaní. To neplatí o bezprostředních a snad i neuvážených zmíenkách, které dělají účastníci rozhovoru o představení. V jistém ohledu se jim tak dostává více svobody. Třetí poznámka se váže k Reasonově teorii volněji a ústí v autorčinu vlastní dualitu kritiky jako „vyprávění“ či „mapování intenzity představení“. Problém se týká otázky, do jaké míry bývají v textech divadelní kritici upřímní ohledně toho, co při představení cítili, a jak moc se nechávají unést obecně zažitými a snad až příliš svazujícími požadavky na to, jak má vypadat divadelně-kritický text. V závěru autorka nastiňuje, jaké pozapomenuté nároky na divadelní kritiku se podařilo oprášit díky předchozím úvahám.

Někdy v divadle zaujmou momenty, o nichž je těžké se jakkoliv šířeji vyjádřit. Diváci je nadšeně zmíní při odchodu z divadla nebo si je vybavují jako mlhavé vzpomínky na zážitky, které jim přivodily jistý stav mysli. Takové zkušenosti mívají i divadelní kritici, jenomže když zasednou k psaní, často je při práci potlačí. Cosi podobného se přihází i s množstvím sociálně podmíněných zorných úhlů, z nichž lze představení ocenit nebo kritizovat. Živé rozhovory o divadle mnohdy účelně brání účastníkům v tom, aby opomíjeli postřehy, o nichž nejsou zvyklí hovořit.

Jeden z příspěvků ve sborníku Dušky Radoslavjevič *Theatre Criticism: Changing Landscapes* se zabývá pozoruhodnou zkušeností, která nepřímo vyplynula z výzkumu kinestetické empatie diváků (tj. schopnosti se naladit na prožívání druhých skrze vnímání jejich pohybů). Profesor z britské York St John University Matthew Reason se jakožto divadelní odborník účastnil dílčího úkolu v rámci projektu *Watching Dance* a vedl při něm diskuze po představení v uzavřené skupině o sedmi členech, jejichž průběh nahrával a následně podrobně reflektoval. O zobecnění svých úvah se pokouší v příspěvku *Conversation and Criticism: Audiences and Unfinished Critical Thinking*.¹

Čím více Reason nad dialogy přemýšlel, tím silněji nabýval dojmu, že je oproti nim tzv. deníková divadelní kritika omezená. Ne, že by v této uvolněné atmosféře padaly brilantní intelektuální postřehy. Reason si paradoxně vážil právě toho, že chyběly. Fascinovalo ho, že diskutující přemýšleli o představení způsobem, kterému médium tištěné deníkové kritiky obvykle nevychází vstříc. Alespoň ne v té podobě, jakou mívalo ve Velké Británii kolem roku 2008, kdy se odehrávala ona setkání. Reasonovy úvahy vyústily do tabulky,² v níž staví

1. Matthew Reason. „Conversation and Criticism: Audiences and Unfinished Critical Thinking“. In: Duška Radoslavjevič (ed.). *Theatre Criticism, Changing Landscapes*. London: Bloomsbury, 2016, s. 220–237.

2. *Tamtéž*, str. 234–235.

3. Reason se zde zabývá i blogovým psaním jakožto mezistupněm mluvené a psané kritiky. Jelikož autorka považuje tuto oblast za příliš komplikovanou a v českém prostředí navíc nerozvinutou a v dalších úvahách se jí nezabývá, rozhodla se sloupec věnovaný výměně názorů po internetu nepřetisknout.

4. Za nejvíce zavádějící a unáhlenou lze považovat dualitu (*conclusive* × „*unfinished thinking*“), která psané kritice přisuzuje sklon vytvářet jednoznačné závěry, zatímco pro konverzační výměnu názorů používá pojem Henka Borgdorffa „neukončené myšlení“. Reasonovi se příliš nedaří vysvětlit, proč by v sobě konverzace po představení měla spojoval hermeneutický a konstruktivistický přístup ke skutečnosti tak, jak je slučuje Borgdorffův pojem.

5. Pojem „democratization of taste“ není v Reasonově tabulce uveden v kolonce náležící konverzaci po představení, ale v kategorii internetových diskusí. Ty však autor pojímá jako mezistupeň psané a konverzační kritiky. Z tohoto důvodu, a také s ohledem na logiku jiných Reasonových úvah, si autorka dovozuje daný pojem rozšířit o něco více, než to dovoluje tabulka.

do protikladu výrazové možnosti deníkové a „konverzační“ kritiky.³

Nápad porovnat oba způsoby reflexe je originální a stojí za podrobnější prozkoumání v souvislosti s českým prostředím. I z letmého přehlednutí tabulky je ovšem zřejmé, že mnohé Reasonovy postřehy nejsou příliš výstižné, nebo alespoň ne z pohledu současného tuzemského psaní o divadle.⁴ Tento text je zamýšlen jako první nezávazné „otukávání“ Reasonovy teorie a jako zběžná úvaha nad tím, zda by mohla přinést inspiraci autorčině dizertační práci, která se zabývá nástroji, jež současná česká divadelní kritika používá k popisu divadelního představení. Ambicí následující úvahy rozhodně není hlubší ponor do Reasonova způsobu myšlení o divadle jako takového.

Narušení sociálních bublin

Tabulka věnuje velkou pozornost sociálnímu postavení autorů (*named expert* × *mutual (rhizomatic) authorship*, „*expert discourse*“ × „*democratization of taste*“).⁵ Deníková kritika se tu pojí především s tzv. bílými heterosexuálními muži střední třídy, zatímco konverzace se

	<i>Newspaper Criticism</i>	<i>Audience Conversation</i>
Archive	Longevity ensured	Ephemeral
Authority	'Expert discourse'	Authenticity of experience
Authorship	Named expert	Mutual (rhizomatic)
Community/Communication	Mass communication	Face-to-face
Economy	Information economy	Social economy
Epistemology	Conclusive	'Unfinished thinking'
Exchange	Singular monologue	Conversation
Form	Written	Oral/Aural
Hierarchy	Hierarchy of publications	Hierarchy of social relationships
Production to reception	Binary: consumers and producers	Neither users or consumers
Style	'Elegant argumentation'	Struggle for articulation
Temporality	Singular	Synchronous

účastní lidé z různých společenských vrstev. V praxi to podle Reasona vede mj. k narušení tradice tzv. katů, kteří píšou texty s důrazem na jasný soud, jenž má moc inscenacím odlákat nebo naopak získat diváky. S českým prostředím se tento sociologický postřeh trochu míjí. Deníková kritika zde má na návštěvnost divadel minimální vliv a píšou ji často ti samí lidé, kteří přispívají i do odborných divadelních periodik (například mezi autory *Lidových novin* patří – či patřili – Lenka Dombrovská, Marie Reslová nebo Josef Chuchma, a když trochu poupraví svůj styl, pravidelně publikují také v odbornějších *Divadelních novinách*). Cílem deníkových článků je dílo spíše analyzovat a kultivovat tak vkus čtenářů, nikoliv jim ušetřit peníze vynaložené na „nekvalitní“ představení. Nemohou tu tedy na rozdíl od britského prostředí vznikat případy, na něž se odvolává Reason, kdy jediná negativní reflexe odláká inscenaci skoro všechny potenciální diváky.

Pro české prostředí je o něco relevantnější postřeh, že reflexe při konverzaci vede k demokratizaci vkusu. Málokdy se upozorňuje na ideál, podle něhož by se měl kritik snažit být názorově otevřený a společensky vzdělaný a zkušený, aby se dokázal vyvázat z omezení vlastní sociální bubliny. Otázka, v jakém stavu se současné české psaní o divadle doopravdy nachází, je ovšem metodologicky těžko uchopitelná a leží mimo odbornou specializaci autorky textu, takže je ponechána otevřená.

Skupina náhodně sezvaných diváků by teoreticky měla mít oproti deníkovým kritikům větší šanci vyváženě nastavit ideál otevřenosti a důsledně se ho držet. V tomto případě vznikají kritéria konsenzem a různé (i protikladné) úhly pohledu mohou být vysloveny simultánně (*temporality: singular × synchronous, singular monologue × conversation*).